

Bankacılık Sektörel Bakış

2025

KPMG Türkiye

kpmg.com.tr

İçindekiler

1. Genel Görünüm	5
2. Türk Bankacılık Sektörü: Genel Bilgiler	9
3. Sektör Bilançosu	11
4. Krediler	13
5. Mevduatlar	16
6. Menkul Kıymetler	17
7. Takipteki Krediler	19
8. Kârlılık	21
9. Sermaye Yeterliliği	22
10. Döviz Pozisyonu	23
11. Küreselde Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler ve Etkileri	25

1. Genel Görünüm

Bankalar, finansal sistemin istikrarını korurken aynı zamanda müşterilerinin değişen ihtiyaçlarına yanıt verebilmek için sürekli bir dönüşüm baskısı altındadır. Günümüzde yalnızca finansal aracılık görevini yerine getirmek yeterli değildir; bankaların dijitalleşen müşteri deneyimini yönetmesi, sürdürülebilirlik ilkelerini iş modeline entegre etmesi ve yüksek belirsizlik dönemlerinde stratejik çevikliğini koruması gerekmektedir. Rekabet artık yalnızca faiz oranları veya ürün çeşitliliği üzerinden değil, finansal teknolojiye uyum, veri yönetimi, yeşil finansman kapasitesi ve riskleri öngörme kabiliyeti üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle bankalar, hem ulusal hem de küresel ekonomik gelişmelerin etkilerini doğrudan hisseden hem de bu gelişmeleri yönlendirme gücüne sahip stratejik aktörlerdir.

Küresel ekonomi 2024 ve 2025 dönemlerinde, artan belirsizlik ortamına rağmen dayanıklılığını koruyarak kademeli bir dengelenme sürecine girmiştir. Sanayi üretimi, küresel ticaret ve yatırım kararlarını etkileyen jeopolitik riskler, artan gümrük tarifeleri ve enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara rağmen, dünya ekonomisi pozitif büyüme patikasını sürdürmektedir. 'OECD Economic Outlook: Interim Report, September 2025' verilerine göre, küresel büyüme 2025 yılının ilk yarısında beklenenden güçlü gerçekleşmiş ve dünya ekonomisi yıllıklandırılmış olarak yüzde 3.2 oranında genişlemiştir. Bu performans, ABD'de yapay zeka yatırımları ve sanayi üretiminde öne çekilen faaliyetler, Çin'de uygulanan mali teşvikler ve Asya'daki tedarik zinciri yeniden yapılanmalarının etkisiyle şekillenmiştir. Ancak OECD, 2026 itibarıyla küresel büyümenin yüzde 2.9'a yavaşlayacağını öngörmektedir.

Bu gerilemede artan ticaret kısıtlamaları, yüksek kamu borcu, yatırım kararlarını baskılayan belirsizlikler ve maliye politikalarının sıkılaşması etkili olacaktır.

Dijitalleşme, bankacılığın kapsayıcılığını artırarak finansal hizmetlerin daha geniş kesimlere ulaşmasını sağlamaktadır. Dünya Bankası'nın 'Global Findex Database 2024' raporuna göre, 2011 yılında dünya genelinde yetişkinlerin yüzde 51'inin bir finansal hesabı bulunurken bu oran 2024 itibarıyla yüzde 79'a yükselmiştir. Bu hesapların yaklaşık yarısı dijital olarak kullanılabilir hale gelmiş; kullanıcılar hesaplarına mobil cihazlar veya ödeme kartları aracılığıyla erişebilmektedir. Benzer şekilde, Güney Asya'da dijital ödeme altyapılarının yaygınlaşmasıyla finansal erişimde belirgin bir artış kaydedilmiştir. OECD'nin 'Financing SMEs and Entrepreneurs 2024' raporu ise açık bankacılık uygulamaları ve dijital finans çözümlerinin KOBİ'lerin finansmana erişimini kolaylaştırdığını belirtmektedir.

International Monetary Fund (IMF) World Economic Outlook, October 2025' raporuna göre ABD ekonomisinde 2024'teki yüzde 2,8'lik büyümenin 2025'te yüzde 2'ye, Euro Bölgesi'nde ise yüzde 0,9'dan yüzde 1,2'ye artması öngörülmektedir. Çin ekonomisinin 2025 yılı büyüme beklentisi yüzde 4,8 seviyesindedir. Bu tablo, küresel ekonomide bölgesel ayrışmaların sürdüğünü göstermektedir. Küresel ortalama enflasyon oranının 2025'te ortalama yüzde 4,2'ten 2026'da yüzde 3,7'ye gerilemesi, çekirdek enflasyonun ise gelişmiş ekonomilerde yüzde 2,5 seviyelerinde kalması beklenmektedir. Ticaret politikalarındaki belirsizlikler küresel büyüme görünümünü şekillendiren en önemli faktör olmaya devam etmektedir.

OECD raporuna göre ABD'nin Mayıs 2025 itibarıyla birçok ticaret ortağına uyguladığı yeni gümrük vergileriyle ikili tarife oranları yüzde 19.5 seviyesine ulaşmış, bu da 1930'lardan bu yana görülen en yüksek düzey olmuştur.

Bu durum küresel arz zincirlerinde yeniden yapılanmayı tetiklerken, üretim maliyetlerinde artış ve yatırım kararlarında erteleme eğilimi yaratmaktadır. Finansal piyasalarda yüksek varlık değerlemeleri ve kripto varlık piyasalarındaki genişleme, finansal istikrar açısından yeni kırılganlık alanları oluşturmuştur. OECD bu dönemde para, maliye ve ticaret politikalarının uyumlu biçimde yürütülmesinin ekonomik dengelenme süreci açısından kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye ekonomisi, küresel ortamdaki zorluklara rağmen dengelenme sürecini sürdürmektedir. 2024 ortasından itibaren uygulanan sıkı para politikası, mali disiplin ve yapısal reform adımlarıyla 2025 yılında fiyat istikrarı yönünde belirgin ilerleme kaydedilmiştir. 'Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Kurulu Karar Özeti – 11 Eylül 2025' metnine göre, dezenflasyon süreci öngörülen patika doğrultusunda ilerlemektedir. Ağustos ayında tüketici fiyatları yüzde 2.04 artarken yıllık enflasyon yüzde 32.95'e gerilemiştir. Çekirdek enflasyon (C endeksi) yüzde 33 düzeyindedir. TCMB, bu gelişmeleri dikkate alarak politika faizini yüzde 43'ten yüzde 40.5'e indirmiştir. Parasal sıkı duruşun, talep ve beklenti kanalları üzerinden dezenflasyonu destekleyeceği belirtilmiştir.

Temmuz 2025 sonu ile Eylül 2025 başı arasındaki dönemde Türk lirası mevduat faizleri 242 baz puan azalarak yüzde 50.1'e, ticari kredi faizleri 265 baz puan düşerek yüzde 50.2'ye, konut kredisi faizleri 262 baz puan azalarak yüzde 39.3'e gerilemiştir. İhtiyaç kredisi faizleri ise sınırlı artışla yüzde 65.7 seviyesine yükselmiştir. Bu durum, kredi talebinin daha rasyonel bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Aynı dönemde bireysel kredilerin 4 haftalık büyüme oranı yüzde 3.3'e yükselirken, ticari kredilerin büyüme oranı yüzde 2.3'e gerilemiştir.

Finansal aracılık faaliyetleri yüksek enflasyon döneminde dahi kesintisiz sürmüş, bankalar kredi tahsislerinde sektör bazlı risk analizlerini güçlendirerek kaynak tahsisini verimlilik odaklı hale getirmiştir. Bu süreçte bilanço yönetiminde temkinli yaklaşım, aktif kalitesini korumada belirleyici olmuştur.

23 Ağustos'ta kur korumalı mevduat (YUVAM hariç) hesaplarının yeni açılış ve yenileme işlemleri sonlandırılmıştır. 29 Ağustos itibarıyla Türk lirası payına göre komisyon oranları artırılmış, gerçek kişilerde yüzde 4'e, tüzel kişilerde yüzde 2'ye yükseltilmiştir. Ayrıca 7 Ağustos tarihli Resmî Gazete kararıyla KOBİ tanımında kullanılan satış hasılatı sınırı 500 milyon TL'den 1 milyar TL'ye çıkarılmış ve bu değişiklik kredi büyüme kısıtlamalarında dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu düzenlemeler, finansal sistemde istikrarı korurken kredi arzının üretken alanlara yönelmesine katkı sağlamaktadır.

TCMB verilerine göre brüt uluslararası rezervler 180,1 milyar ABD doları seviyesine ulaşmış, beş yıllık kredi risk primi (CDS) 267 baz puana gerilemiştir. Bu dönemde DİBS piyasasına 1 milyar ABD doları net portföy girişi gerçekleşmiş, yurt dışı yatırımcı ilgisi artmıştır. Finansal istikrarı destekleyen bu gelişmeler, bankacılık sektörünün dış kaynak erişimini olumlu etkilemiştir.

2025 yılının ikinci çeyreğinde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla yıllık yüzde 4.8, çeyreklik yüzde 1.6 artmıştır. Hizmet sektörü büyümenin temel sürükleyicisi olurken, sanayi katma değeri yıllık yüzde 6.1 artışla büyümeye önemli katkı sağlamıştır. İnşaat sektöründeki toparlanma, toplam yatırımların artışına destek olmuştur. İstihdam 32,6 milyon kişi düzeyine yükselmiş, işsizlik oranı yüzde 8'e gerilemiştir. Cari açık 12 aylık bazda 18,9 milyar ABD doları seviyesindedir; hizmet gelirleri 62,1 milyar dolar ile güçlü seyrini sürdürmekte, seyahat gelirleri 58 milyar dolar civarındadır.

Dijital bankacılık ve Fintek iş birlikleri, operasyonel maliyetlerin düşürülmesi ve kapsayıcı finansman çözümlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir kaldıraç oluşturmaktadır. Açık bankacılık uygulamalarıyla birlikte müşteri verisinin güvenli paylaşımı, kredi değerlendirme süreçlerinin hızını ve doğruluğunu artırmıştır.

'Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Temalı Borçlanma Araçları Endeksleri', ESG kriterlerine uygun ihraç edilen borçlanma araçlarını izleyerek finansal şeffaflığı artırmış ve yatırımcı güvenini desteklemiştir. Kamu Gözetimi Kurumu'nun Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) uygulaması da kurumsal raporlamada uyum ve tutarlılığı güçlendirmiştir.

Küresel yatırımcıların düşük karbon ekonomisine geçiş ilgisi Türkiye'yi de etkilemiş, bu doğrultuda yeşil tahvil ve sürdürülebilir sukuk ihracında adımlar hız kazanmıştır. Financial Stability Board (FSB) tarafından yayımlanan "The Financial Stability Implications of Artificial Intelligence" (Kasım 2024) raporu ile Bank for International Settlements (BIS) tarafından hazırlanan "The Digitalisation of Finance" (Mayıs 2024), yapay zeka ve ileri veri analitiği teknolojileri, bankacılık sektöründe operasyonel verimlilik, risk yönetimi ve ürün geliştirme süreçlerini köklü biçimde dönüştürmektedir. Finansal kurumlar, AI tabanlı modelleri yalnızca otomasyon aracı olarak değil, aynı zamanda düzenleyici uyum, müşteri segmentasyonu ve kredi risk analizi gibi alanlarda stratejik bir unsur olarak kullanmaya başlamıştır. Bu eğilim, finansal sistemde hem verimlilik artışı hem de yeni türde risklerin ortaya çıkışı açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir dönüşüme işaret etmektedir.

Orta vadede dezenflasyon sürecinin ilerlemesiyle birlikte faiz oranlarının kademeli olarak normalleşmesi, risk primlerinin gerilemesi ve kredi piyasasında öngörülebilirliğin artması beklenmektedir. OECD, IMF ve TCMB projeksiyonları birlikte değerlendirildiğinde, 2026 yılında küresel faiz indirimi döngüsünün gelişmekte olan ülkelere sermaye akımlarını artırabileceği öngörülmektedir. Türkiye'nin güçlü bankacılık yapısı, sürdürülebilir finans politikaları ve mali disipline dayalı para politikası bu süreçte istikrarın korunmasını destekleyecektir. OECD'nin vurguladığı şekilde, önümüzdeki dönemde ticaret politikalarında şeffaflık, para politikasında veri odaklı yaklaşım ve mali disiplinin sürdürülmesi küresel istikrar açısından kritik önemdedir. Türkiye'nin mevcut politikaları bu önerilerle uyumlu biçimde ilerlemekte; fiyat istikrarı, yeşil dönüşüm ve dijitalleşme ekseninde yeniden yapılanma süreci derinleşmektedir.

Sektörün sürdürülebilir başarısı, fiyat istikrarı politikalarına duyulan güvenin korunması, etkin regülasyon iletişimi ve bankaların toplumla kurduğu güven temelli ilişkiyle doğrudan bağlantılıdır.

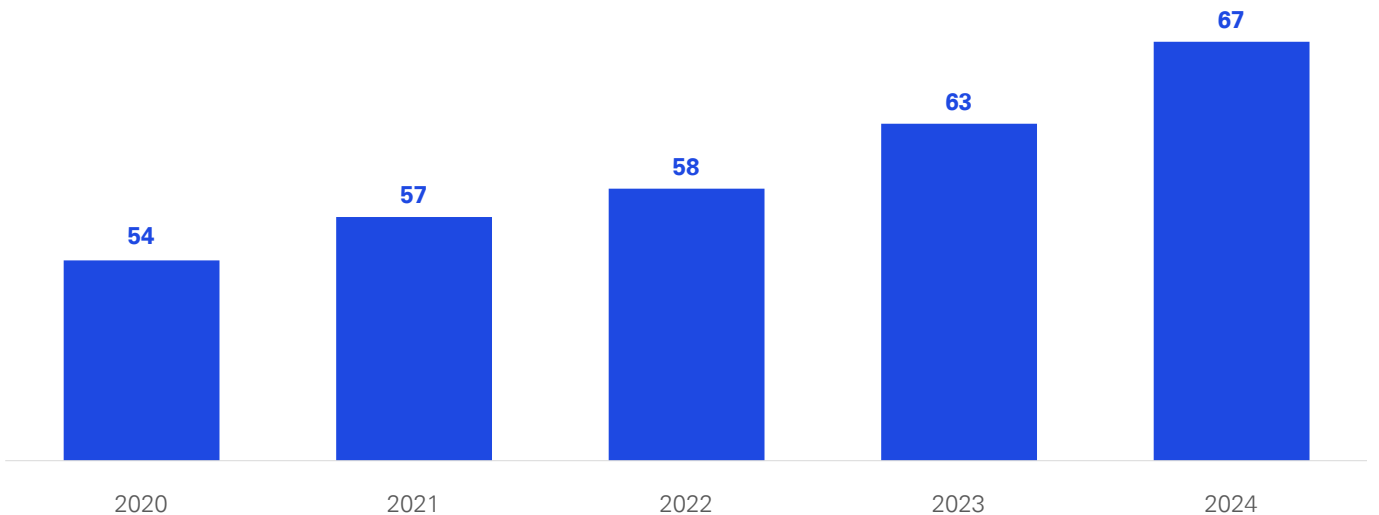
2. Türk Bankacılık Sektörü: Genel Bilgiler

2023 yılında Türkiye’de 63 olan banka sayısı Türkiye Bankalar Birliği (TBB) verilerine göre 2024 yıl sonunda 67’ye ulaşmıştır. Bunların 38 tanesi mevduat bankası, 20 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 9 tanesi ise katılım bankasıdır. Dijitalleşme ve müşteri tercihlerindeki değişimlere paralel olarak şube sayısındaki düşüş trendi önceki yıllarda olduğu gibi 2024 yılında da devam etmiştir. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 2023 yılında 9,497 olan şube sayısı, 2024 yılında 168 adet azalarak 9,329 seviyesine düşmüştür. Gerek dijitalleşme ve gerekse teknolojinin sağladığı olumlu katkı ile şube sayılarında azalma görülmektedir. Çalışan sayısı ise son üç yıllık dönemde büyük dalgalanmalar göstermese de hafif bir düşüş trendi sergilemektedir. 2023 yılında 189,107 olan çalışan sayısı 2024 yılında 1.189 kişi azalarak 187,918 olmuştur. Çalışan sayısındaki azalışa rağmen kalkınma ve yatırım bankalarında küçük çaplı artışlar gözlemlenirken, genel olarak mevduat bankalarında çalışan sayısında düşüşler yaşanmıştır. Teknolojik dönüşüm ve dijitalleşmenin etkisi ile bankaların şubeleşme ve personel sayılarındaki eğilimlerin 2025 ve sonrasında da devam edeceği öngörülmektedir.

Diğer taraftan tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dijital bankacılık hızla geliyor. Türkiye Bankalar Birliği’nin yayımladığı verilere göre 2024 yılında aktif dijital bankacılık müşteri sayısı geçen yıla göre 8 milyon 572 bin kişi artarak 119 milyon 160 bin kişiye ulaştı.

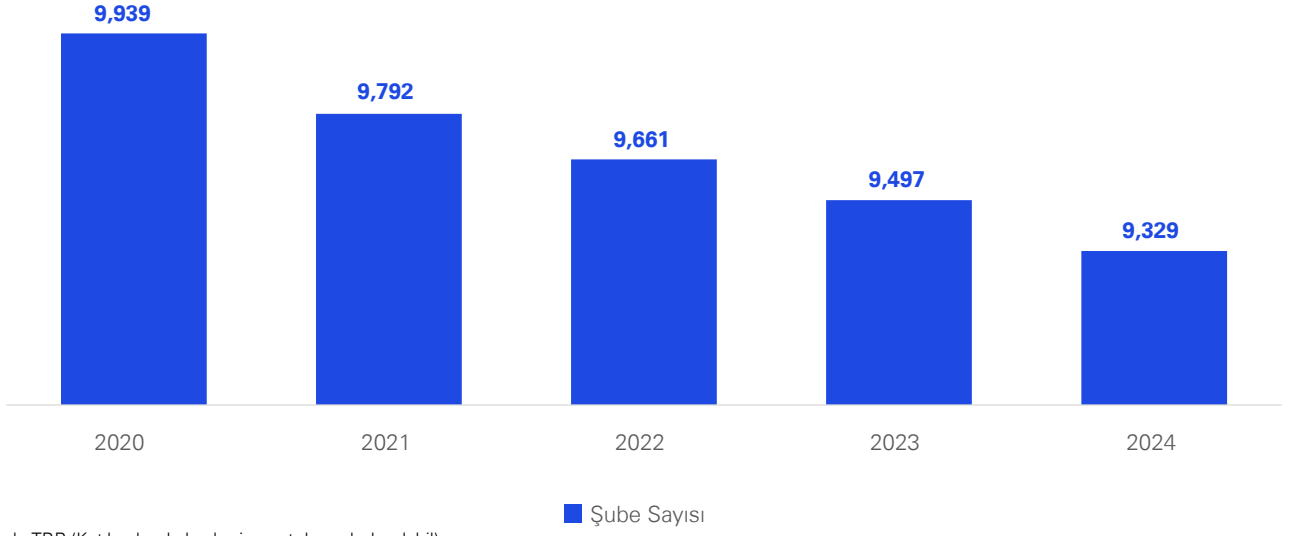
Bahsedilen aktif dijital bankacılık müşterilerinin 1 milyon 405 bin kişisi sadece “internet bankacılığı” işlemi yaparken, 109 milyon 644 bin kişisi sadece “mobil bankacılık” işlemi yapmıştır. Hem internet hem mobil bankacılık işlemi yapan kullanıcı sayısı ise 8 milyon 111 bin kişiye ulaşmıştır. Şube bankacılığı giderek yerini dijital bankacılığa bırakmaya başladı. Özellikle sadece mobil bankacılık kullanan büyük kullanıcı kitlesi, mobil cihazların kullanım kolaylığı, erişim hızı ve kullanıcı dostu arayüzleri sayesinde internet bankacılığına kıyasla daha fazla tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Sadece internet bankacılığı kullananların sayısının sınırlı kalması, mobil bankacılığın artık temel dijital bankacılık kanalı haline geldiğini desteklemektedir. Bu veriler, bankacılık sektörünün dijital dönüşüm sürecinde mobil teknolojilere yatırım yapmasının stratejik önemini vurgulamaktadır. 2024 yılı içerisinde; Aytemiz Yatırım Bankası A.Ş ve Marin Yatırım Bankası A.Ş ünvanlı kalkınma ve yatırım bankalarının, Katılmevim Katılım Bankası A.Ş ünvanlı bir katılım bankasının ve ayrıca Adil Katılım Bankası A.Ş ünvanlı bir (dijital) katılım bankasının kuruluş izin verilmiştir. Ek olarak, FUPS Bank A.Ş, Ziraat Dinamik Banka A.Ş, Colendi Bank A.Ş ve Enpara Bank A.Ş’ye faaliyet izni verilmiştir. 2025 yılında ise; Halk Katılım Bankası A.Ş ünvanlı bir katılım bankası kurulmasına, Aytemiz Yatırım Bankası A.Ş ve Adil Katılım Bankası A.Ş’ye faaliyet izni verilmesine karar verilmiştir.

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı

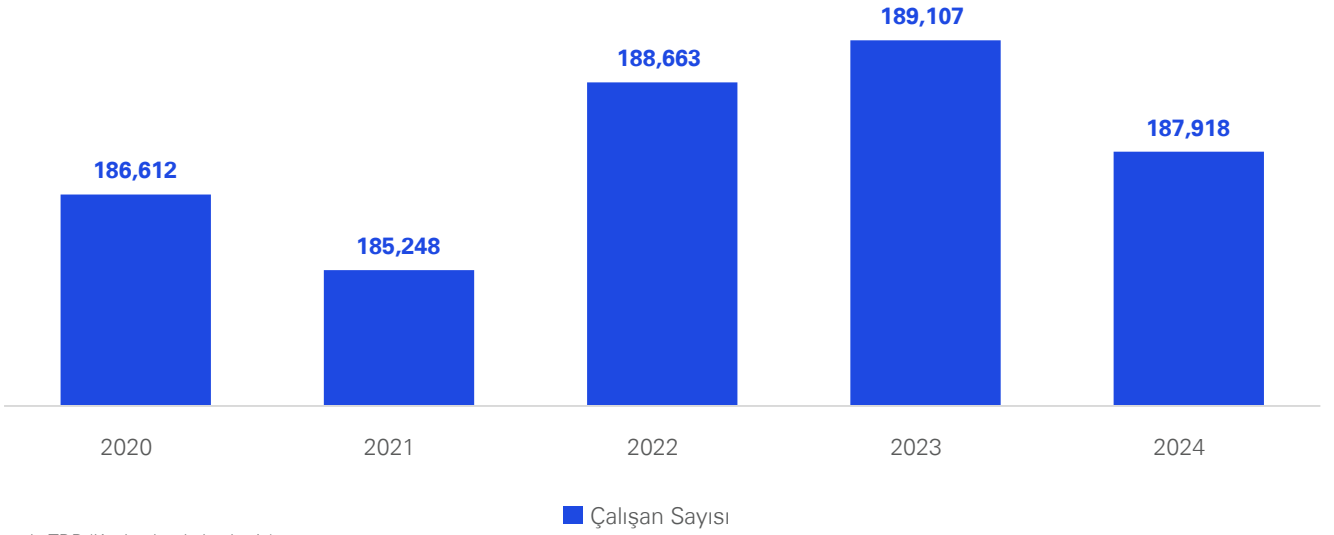
Kaynak: TBB

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Şube Sayıları

Kaynak: TBB (Katılım bankaları hariç, yurt dışı şubeler dahil)

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Çalışan Sayıları

Kaynak: TBB (Katılım bankaları hariç)

3. Sektör Bilançosu

2024 yıl sonu itibarıyla sektörün aktif toplamı 32,7 trilyon TL olmuştur. Sektörün mevduat hacmi 2024 yıl sonu itibarıyla 18,9 trilyon TL olmuştur. Mevduat hacmi, yüksek enflasyon ve uygulanan para politikalarının etkisiyle hızlı ve nominal bir büyüme sergilemiştir. 2023 yılının ikinci yarısında, parasal sıkılaştırma ve makro ihtiyati çerçevede sadeleşme kapsamında atılan adımların etkisiyle kur korumalı mevduat hacminde gerçekleşen düşüş 2024 yılında da devam etmiştir. TCMB'nin Kasım 2024'te yayımladığı Finansal İstikrar Raporu'nda parasal koşullardaki sıkılık, makroihtiyati düzenlemeler, kur beklentilerindeki iyileşme ve Hazine'nin kur korumalı mevduat hesaplarına yönelik yaptığı vergi düzenlemelerinin TL mevduat payındaki istikrarlı artışın devamını sağlarken, kur korumalı mevduat payının yüzde 7'nin altına gerilediği belirtilmiştir. Sonrasında TCMB, KKM hesap açma ve yenileme işlemlerinin 23 Ağustos 2025 tarihi itibarıyla sonlandırılmasına karar vermiştir.

Sektörün toplam net kârı, 2024 yıl sonunda önceki yıla göre %6.2 artış göstererek 2023 yılında gerçekleşen yıllık artış olan %43.8 seviyesinin oldukça altında gerçekleşmiştir.

Yine Kasım 2024 Finansal İstikrar Raporu'na göre 2024 yılının ikinci çeyreğinden itibaren TL kredi faiz oranlarındaki hafif düşüş ve TL mevduat faiz oranlarının daha durağan seyretmesi karlılık performansının azalmasına, ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirleri ile zorunlu karşılıklara ödenen faizler ise karlılığın artmasına sebep olmuştur. Yıllıklandırılmış karlılığa bakıldığında net faiz gelirlerindeki önemli azalma ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirleri sayesinde dengelenmiştir. 2024 yıl sonu itibarıyla, sektörün takipteki alacak hacmi 293,6 milyar TL olurken, menkul kıymetler hacminin de artış göstererek 5,3 trilyon TL'ye yaklaştığı görülmektedir. 2023 yıl sonu için %67.5 olan yıllık menkul kıymet hacmindeki değişimin, 2024 yıl sonu itibarıyla %31.7 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Türk bankacılık sektörü temel büyüklükleri (Milyar TL)

Milyar TL	2020	2021	2022	2023	2024	2024/6	2025/6
Krediler	3,576.4	4,900.9	7,580.7	11,677.1	16,052.2	13,851.9	19,555.5
TL	2,352.6	2,832.3	5,109.5	7,894.1	10,145.4	8,917.9	11,982.6
YP	1,223.7	2,068.6	2,471.2	3,783.1	5,906.8	4,934.0	7,572.9
Takipteki Alacaklar	152.6	160.1	163.4	191.9	293.6	216.6	427.2
Menkul Kıymetler	1,021.9	1,475.8	2,369.9	3,968.7	5,225.0	4,586.9	6,265.9
Mevduat	3,455.3	5,303.3	8,861.9	14,852.0	18,903.3	16,465.6	22,914.4
TL	1,546.2	1,880.3	4,778.8	8,896.8	12,307.1	10,335.9	14,204.5
YP	1,909.1	3,423.0	4,083.1	5,955.2	6,596.3	6,129.7	8,710.0
Özkaynaklar	599.6	713.9	1,405.7	2,152.9	2,898.1	2,465.5	3,382.0
Net Dönem Karı	58.5	93.0	431.6	620.5	659.0	314.0*	422.5*
Aktif Toplamı	6,106.4	9,215.5	14,347.4	23,550.9	32,657.2	28,056.2	39,666.6

*6 aylık Net Dönem Karını göstermektedir

Kaynak: BDDK

2024 yılı sonu itibarıyla 2023 yılına göre, sektörde yıllık kredi büyümesinin %37.5 oranında olduğu görülmektedir. Aynı verilerden, TL cinsinden kredi büyümesinin 2023 yılına göre 2024 yılında %28.5 oranında, YP cinsinden kredi büyümesinin ise %56.1 olduğu görülmektedir. TL cinsinden kredi büyümesinin yavaşlamasında TL kredi büyümesine yönelik sınırlayıcı düzenlemelerin etkisi ve yükselen TL finansman maliyetleri sonucu kredi taleplerinin zayıflaması etkili olmuştur.

Aynı veri setinde, benzer görünüm mevduat kaleminde de izlenmektedir. Toplam mevduat hacmi yıllık bazda %27.3 oranında artış göstermiştir. Alt kalemlerde ise yabancı para cinsinden mevduat hacminin %10.8 oranında arttığı; TL cinsinden mevduat hacminin de %38.3 oranında arttığı görülmektedir. Mevduat kalemindeki artış hızının, enflasyondaki düşüşe paralel olarak bir önceki yıla göre düştüğü gözlemlenmektedir.

2024 Haziran ayına göre 2025 Haziran ayında mevduat miktarlarındaki değişim TL'de %37.4, YP'da %42.1 olmuştur.

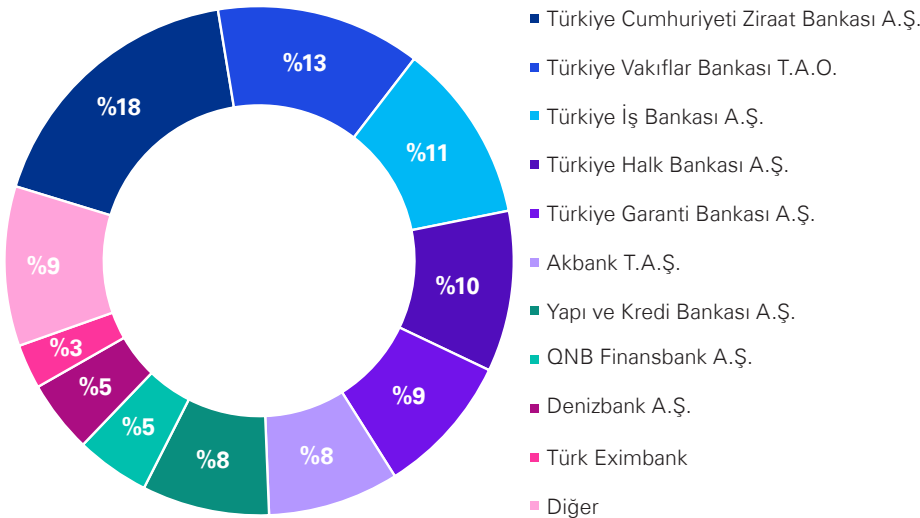
Türk bankacılık sektörü temel büyüklükleri değişim oranları

	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	2024/6-2025/6
Krediler	%37.0	%54.7	%54.0	%37.5	%41.2
TL	%20.4	%80.4	%54.5	%28.5	%34.4
YP	%69.0	%19.5	%53.1	%56.1	%53.5
Takipteki Alacaklar	%4.9	%2.1	%17.4	%53.0	%97.2
Menkul Kıymetler	%44.4	%60.6	%67.5	%31.7	%36.6
Mevduat	%53.5	%67.1	%67.6	%27.3	%39.2
TL	%21.6	%154.1	%86.2	%38.3	%37.4
YP	%79.3	%19.3	%45.9	%10.8	%42.1
Özkaynaklar	%19.1	%96.9	%53.2	%34.6	%37.2
Net Dönem Karı	%58.9	%364.3	%43.8	%6.2	%34.5
Aktif Toplamı	%50.9	%55.7	%64.1	%38.7	%41.4

Kaynak: BDDK

Sektörün aktif büyüklük sıralamasında ilk üç banka 2023 yıl sonuna göre değişmeyerek Ziraat Bankası, Vakıfbank ve İş Bankası olmuştur. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 2024 yıl sonunda aktif büyüklükler itibarıyla üç büyük bankanın toplam payı %42.7 olmuştur.

Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklük Payları

Kaynak: TBB

4. Krediler

Önemli miktarda kredi büyümesinin yaşandığı son yıllarda, sektörün kredi hacmi 2024 yıl sonunda 16 trilyon TL'ye ulaşmış bulunmaktadır. Sektörde yıllık kredi büyümesi 2023 yıl sonunda %54.0 olurken, 2024 yıl sonunda %37.5 olarak hesaplanmıştır. 2024 Haziran itibarıyla 2025 Haziran ayına kadar olan büyüme ise %41.2'dir.

Tüketici kredilerinin 3,9 trilyon TL'ye ulaştığı, hacimdeki büyümenin ticari krediler sayesinde gerçekleştiği görülmektedir. Ticari kredi hacminin yarısından fazlası yerli para cinsindendir.

Türkiye ekonomisinde 2023 yılında %5.1 büyüme oranı gözlemlenirken, 2024 yılı büyüme oranı ise %3.3 olarak gerçekleşmiştir. 2025 yılının ikinci çeyreğinde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde %4.8 oranında büyüme gerçekleşmiştir. IMF'nin 2025 Ekim ayı raporuna göre 2025 yılı büyüme tahminini %3.5 olarak, 2026 büyüme tahminini ise %3.7 olarak paylaşmıştır.

Kredilerin kredi türlerine göre yıllara göre hacmi şu şekildedir:

	2020	2021	2022	2023	2024	2024/6	2025/6
Toplam Krediler	3,576.4	4,900.9	7,580.7	11,677.1	16,052.2	13,851.9	19,555.5
Tüketici Kredileri	820.7	986.7	1,537.0	2,702.7	3,877.2	3,230.3	4,647.5
Konut	278.3	298.9	360.1	438.2	512.3	446.9	583.3
Taşıt	11.8	13.1	49.7	95.9	75.2	90.7	59.4
İhtiyaç	385.9	464.7	674.8	983.3	1,434.6	1,194.0	1,748.2
Kredi Kartı	144.7	209.9	452.5	1,185.2	1,855.1	1,498.7	2,256.7
Ticari ve Diğer Krediler	2,755.6	3,914.2	6,043.6	8,974.5	12,175.0	10,621.5	14,907.9

Kaynak: BDDK

Kredilerin kredi türlerine göre yıllara göre değişimi şu şekildedir:

	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	2024/6-2025/6
Toplam Krediler	%37.0	%54.7	%54.0	%37.5	%41.2
Tüketici Kredileri	%20.2	%55.8	%75.8	%43.5	%43.9
Konut	%7.4	%20.5	%21.7	%16.9	%30.5
Taşıt	%11.2	%278.9	%93.1	-%21.6	-%34.5
İhtiyaç	%20.4	%45.2	%45.7	%45.9	%46.4
Kredi Kartı	%45.1	%115.5	%161.9	%56.5	%50.6
Ticari ve Diğer Krediler	%42.0	%54.4	%48.5	%35.7	%40.4

Kaynak: BDDK

Kredilerin kredi türlerine göre dağılımı şu şekildedir:

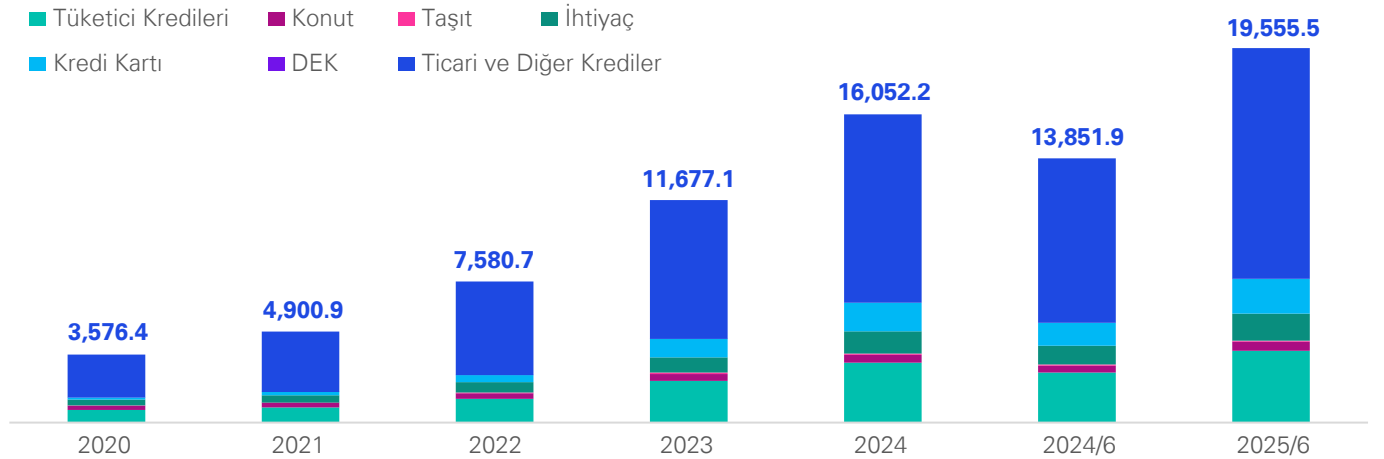
	2020	2021	2022	2023	2024	2024 /6	2025/6
Toplam Krediler	%100.0	%100.0	%100.0	%100.0	%100.0	%100.0	%100.0
Tüketici Kredileri	%22.9	%20.1	%20.3	%23.1	%24.2	%23.3	%23.8
Konut	%7.8	%6.1	%4.7	%3.8	%3.2	%3.2	%3.0
Taşıt	%0.3	%0.3	%0.7	%0.8	%0.5	%0.7	%0.3
İhtiyaç	%10.8	%9.5	%8.9	%8.4	%8.9	%8.6	%8.9
Kredi Kartı	%4.0	%4.3	%6.0	%10.1	%11.6	%10.8	%11.5
Ticari ve Diğer Krediler	%77.1	%79.9	%79.7	%76.9	%75.8	%76.7	%76.2

Kaynak: BDDK

Kredilerin alt kalemlerine bakıldığında 2024 yıl sonu itibarıyla 2023 yılsonuna göre tüketici kredilerinin toplam içinden aldığı payın %23,1'den %24,2'ye yükseldiği görülmektedir. Tüketici kredilerinin de alt kalemlerinde önemli değişimler gözlenmemekle birlikte kredi kartı ve ihtiyaç kredilerinin paylarını arttırdığı, konut ve taşıt kredilerinin payının ise azaldığı görülmektedir.

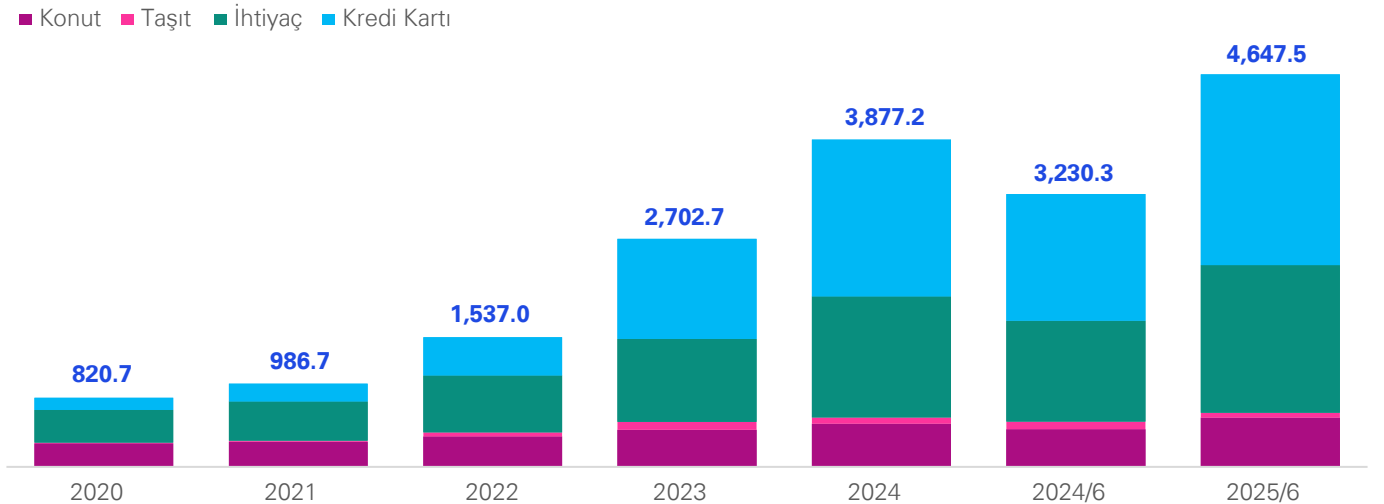
2024 yılı içerisinde konut fiyatlarında yıl genelinde yaşanan artışlar ve kredi faiz oranlarındaki yükselişler konut kredilerinin büyüme oranını kısıtlamış olmakla birlikte toplam hacim 500 milyar TL'yi aşmıştır. 2024 yıl sonu itibarıyla olan TCMB politika faizi indirimleri ile 2025 Haziran ayı toplam hacmi 583 milyar TL'ye ulaşmıştır. Taşıt kredileri ise; taşıt fiyatlarında yaşanan artışlar, genel enflasyon ve para politikalarındaki değişimler doğrultusunda faiz oranlarının yükselmesi ve kredi kullandırımında vade/tutar kısıtlamaları 2024 yıl sonu itibarıyla 2023 yılsonuna göre %21.6 azalış göstermiştir.

Kredi Tiplerine Göre Kredi Hacmi (Milyar TL)

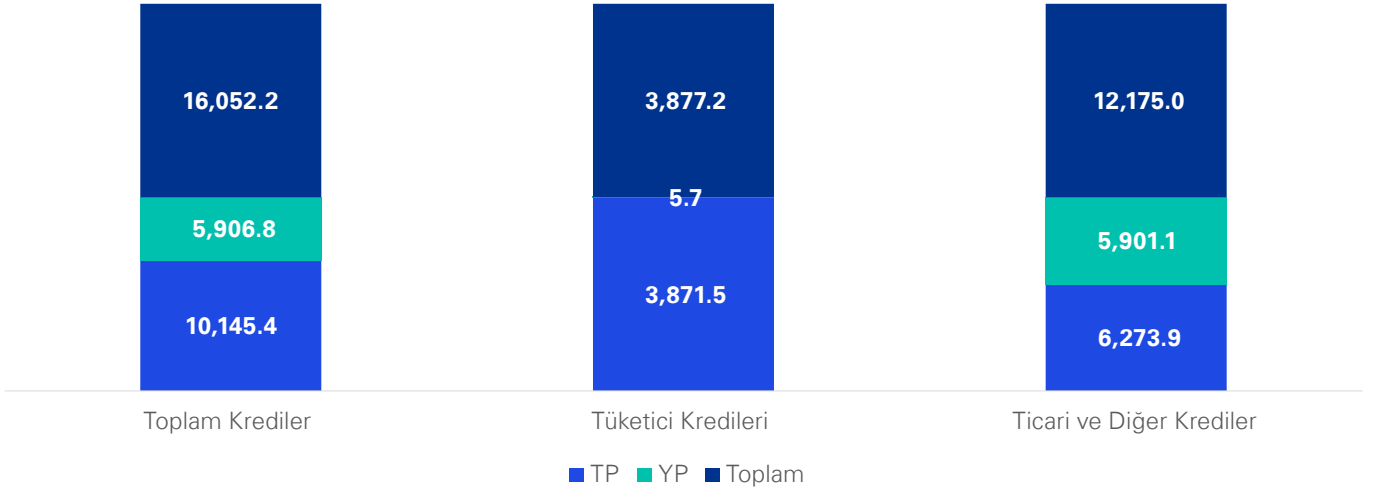
Kaynak: BDDK

Kredi Tiplerine Göre Bireysel Kredi Hacmi (Milyar TL)

Kaynak: BDDK

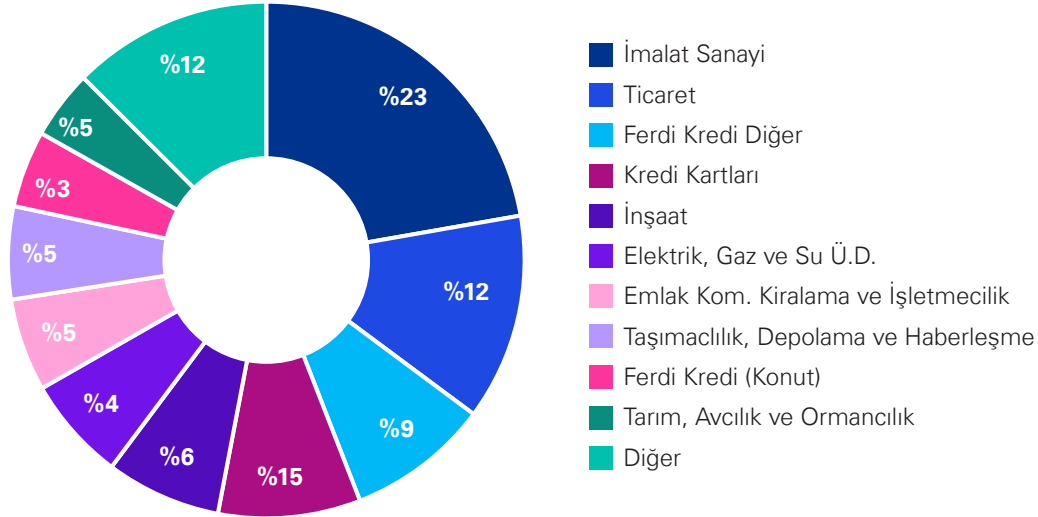
Kredilerin Para Birimi Cinsinden Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: BDDK

Kredilerin sektörel kırılımlarına baktığımızda ise 2024 yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla kıyasla önemli bir değişim bulunmamaktadır. Sıralamada imalat sanayisinin %23.3'lük pay ile ilk sırada yer almaktadır.

Nakdi Kredilerin Sektörel Dağılımı (2023)

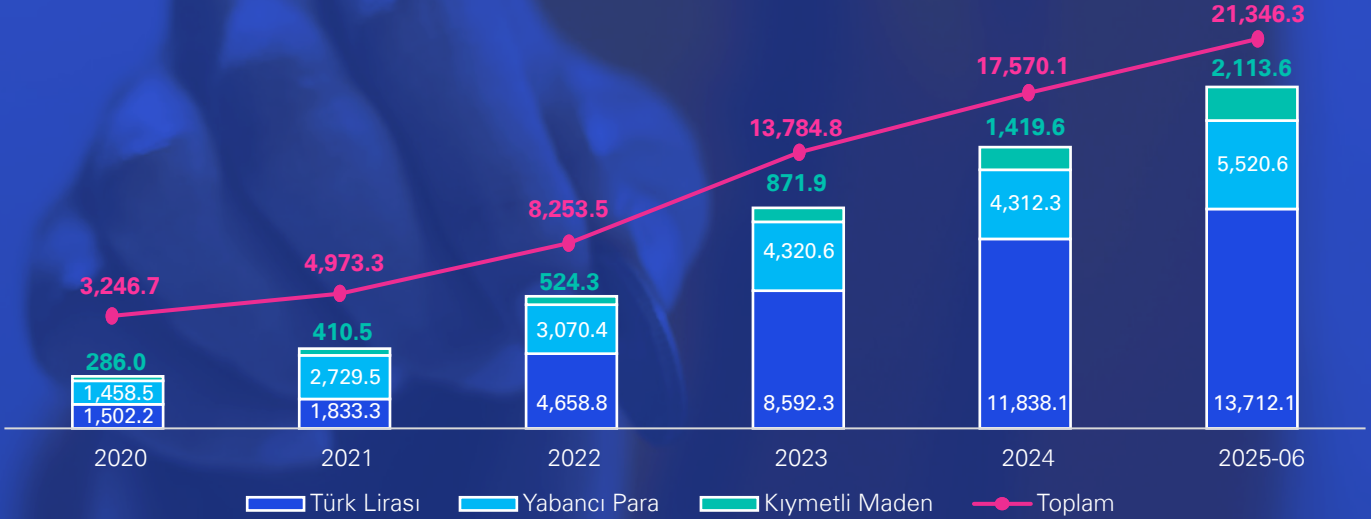
Kaynak: BDDK

5. Mevduatlar

Bankaların kaynak yapısında en büyük paya sahip fonlama kalemi olan mevduatlar, 2024 yıl sonunda 17,6 trilyon TL'ye ulaşarak 2023 yılı sonuna göre %27.5 oranında artış göstermiştir. Böylece sektörün mevduat tabanı 2024 yılı itibarıyla 17 trilyon TL seviyesinin üzerine çıkmıştır.

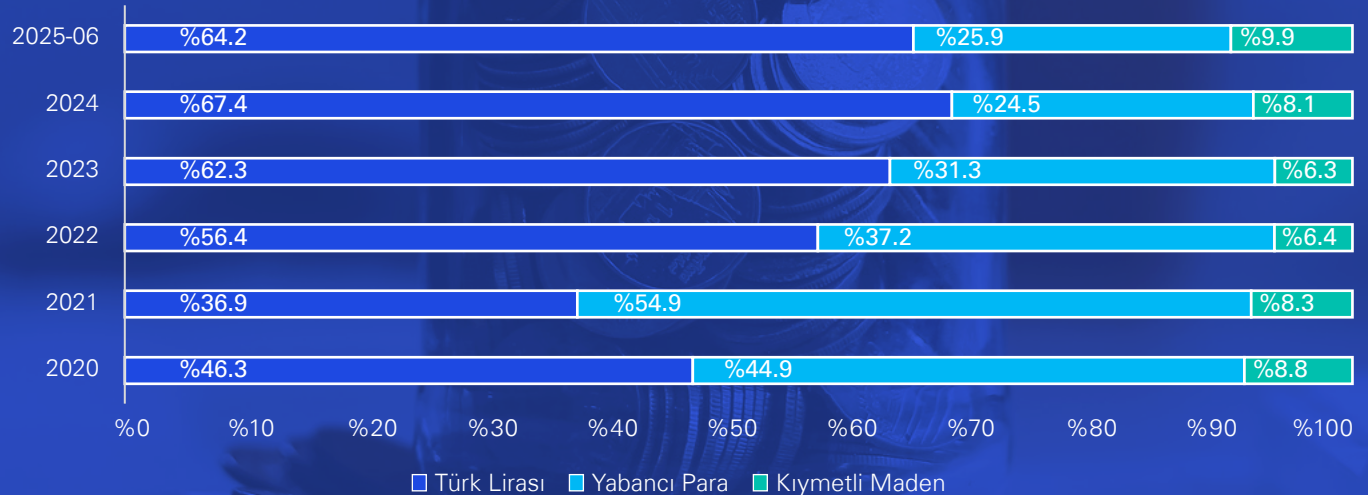
Yurt İçi Yerleşiklerin Mevduatları (Milyar TL)

Kaynak: BDDK

Toplam mevduat pastası içinde yabancı para ve yabancı paraya endeksli kıymetli maden mevduatlarının hacmi 2024 yıl sonu itibarıyla %62.8 oranında büyümüştür. Yabancı para mevduatların toplam mevduat içindeki payındaki azalışta, TCMB'nin Kasım 2024'te yayımladığı Finansal İstikrar Raporu'nda yer alan TL mevduata yönelimi teşvik etmeye yönelik makroihtiyati tedbirler etkili olmuştur. Bu kapsamda, KKM yenileme ve TL'ye geçiş hedeflerinin güncellenmesi, hedefleri karşılayamayan bankalara zorunlu karşılıklar üzerinden komisyon uygulanması, ayrıca zorunlu karşılıklardaki artışların bankalar üzerinde oluşturduğu maliyetin azaltılması amacıyla TL zorunlu karşılıklara faiz ödenmeye başlanması yönünde kararlar alınmıştır. Aynı raporda ifade edildiği gibi, sıkı para politikası, döviz kuru beklentilerindeki olumlu seyir ve Hazine'nin KKM hesaplarına yönelik vergi düzenlemeleri, TL mevduat oranının istikrarlı şekilde artmasına katkı sağlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte, KKM'nin toplam mevduat içindeki payı %7'nin altına düşmüştür. TCMB, KKM hesap açma ve yenileme işlemlerinin 23 Ağustos 2025 tarihi itibarıyla sonlandırılmasına karar vermiştir.

Mevduat Dağılımı

Kaynak: BDDK

6. Menkul Kıymetler

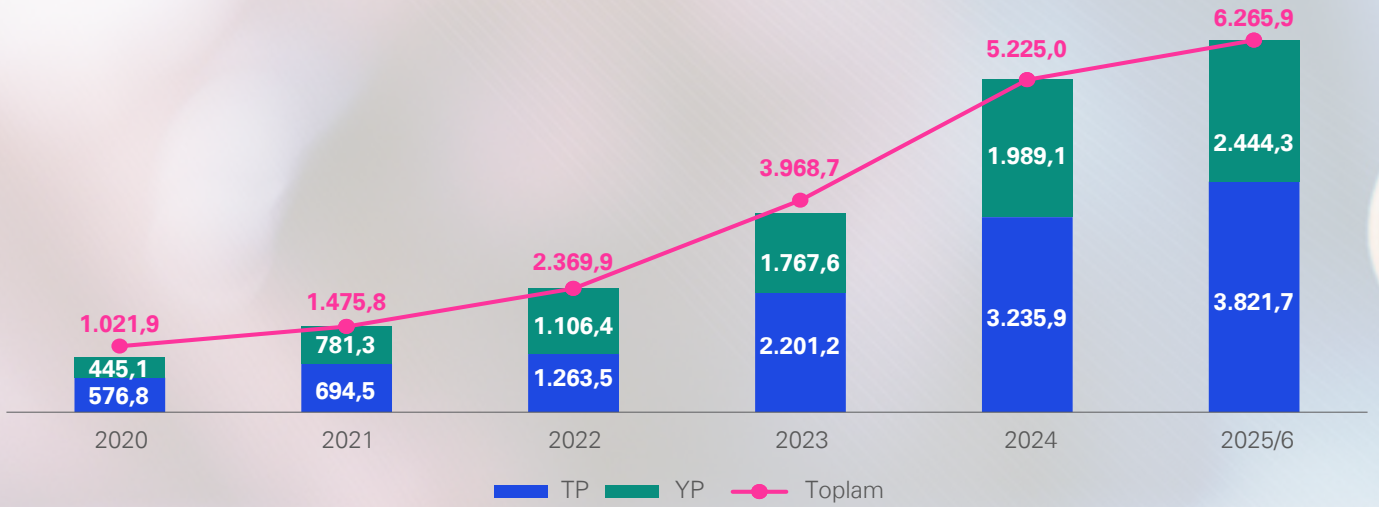
Bankaların gelir yaratan temel varlık kalemlerinden biri olan ve ağırlıklı olarak hazine tahvil ve bonolarından oluşan menkul kıymet portföyü, enflasyonist dönemde artış eğilimini sürdürmüştür. 2023 yılında %67.5 oranında büyüyen menkul kıymet hacmi, 2024 yılında ise %31.7 oranında artış göstermiştir. Mayıs 2024'te makroihtiyati çerçevede sadeleşme kapsamında menkul kıymet tesisine ilişkin düzenlemenin yürürlükten kaldırılmasının ardından, bilançolardaki sabit faizli menkul kıymet payı yatay bir seyir izlemeye devam etmiştir.

2024 yılında %31.7 oranında büyüyen menkul kıymetler hesabı, yıl sonunda 5,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu eğilim, 2025 yılının ilk yarısında da devam etmiş ve Haziran 2025 itibarıyla menkul kıymetler hacmi, 2024 yıl sonuna kıyasla %19.9 artarak 6,3 trilyon TL seviyesine yükselmiştir.

2024 yıl sonu itibarıyla menkul kıymet portföyünün %38.1'i yabancı para cinsinden varlıklardan oluşmuştur. 2023 yılındaki %44.5'lik yabancı para payı düşüş göstermiştir. TL cinsinden menkul kıymet hacmi %47.0 artarken, yabancı para cinsinden menkul kıymetlerdeki artış %12.5 olarak gerçekleşmiştir.

2024 yıl sonu itibarıyla menkul kıymetlerin toplam aktifler içindeki payı %16.0 seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu oran 2023 yıl sonundaki %16.9 seviyesine göre önemli bir değişim göstermemiştir.

Menkul Kıymetler Portföyü (Milyar TL)

Kaynak: BDDK

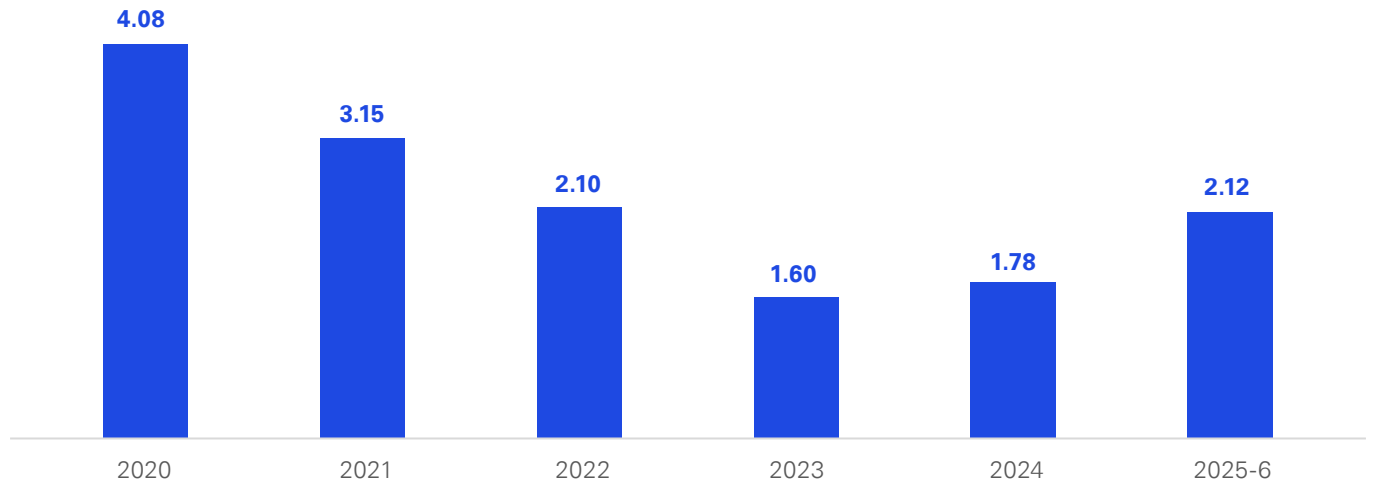

7. Takipteki Krediler

Sektörde yaşanan kredi hacmindeki artış ve BDDK tarafından uygulamaya alınan düzenlemelerin etkisiyle, takipteki alacak oranı 2023 yılında son beş yılın en düşük seviyesine gerilemiş, 2024 yıl sonu itibarıyla %1.8 olarak gerçekleşmiştir. 30 Haziran 2025 itibarıyla ise artış göstererek %2.1 seviyesine yükselmiştir. 30 Haziran 2025 itibarıyla takipteki alacakların %42.6'sı tüketici kredi ve kredi kartlarından, %30.0'u kobi kredilerinden ve %27.4'ü ise ticari kredilerden oluşmaktadır.

Sektör, 2024 yılını 293,6 milyar TL, 30 Haziran 2025 dönemini ise 427,2 milyar TL düzeyinde takipteki alacak hacmi ile tamamlamıştır. 30 Haziran 2025 itibarıyla en yüksek artış tüketici kredileri ve kredi kartlarında yaşanmıştır, bu artışı sırasıyla kobi krediler ve ticari krediler takip etmektedir.

Takipteki Alacaklar/Toplam Nakit Krediler

Kaynak: BDDK

Bununla birlikte, sektördeki zarar karşılıkları artış eğilimini sürdürmüştür. Bankaların bu ihtiyatlı yaklaşımı, belirsizlik dönemlerinde finansal dayanıklılığı ve performansı desteklemektedir. Bilançolarda yer alan zarar karşılıkları, 2023 yıl sonunda 468,8 milyar TL iken, 2024 yılı sonunda 540,9 milyar TL seviyesine, 30 Haziran 2025 itibarıyla ise 649,3 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Zarar karşılıkları 2024 yılında bir önceki yıla göre %15.4 oranında artış göstermiş olup bu oran son dört yılın ortalama artış oranlarının altında gerçekleşmiştir. 30 Haziran 2025 itibarıyla ise 2024 yıl sonuna kıyasla artış %20.0 seviyesindedir.

Sektörde, 3. aşama karşılıkların takipteki alacaklara oranı 2024 yıl sonu itibarıyla %76.6, 30 Haziran 2025 itibarıyla ise %73.2'dir. TFRS 9 uygulaması kapsamında Bankaların canlı kredileri için ayırmış olduğu 12 aylık beklenen zarar karşılığı (I. Aşama) ile kredi riskinde önemli artış (II. Aşama) karşılık tutarlarının banka canlı kredilerine oranı [(I. ve II Aşama Karşılıkları)/(Canlı Krediler)], yerli özel ve yabancı banka gruplarında sırasıyla 31 Aralık 2024 itibarıyla %1.8 ve %2.3, 30 Haziran 2025 itibarıyla ise %1.8 ve %1.9 olarak gerçekleşmiştir.

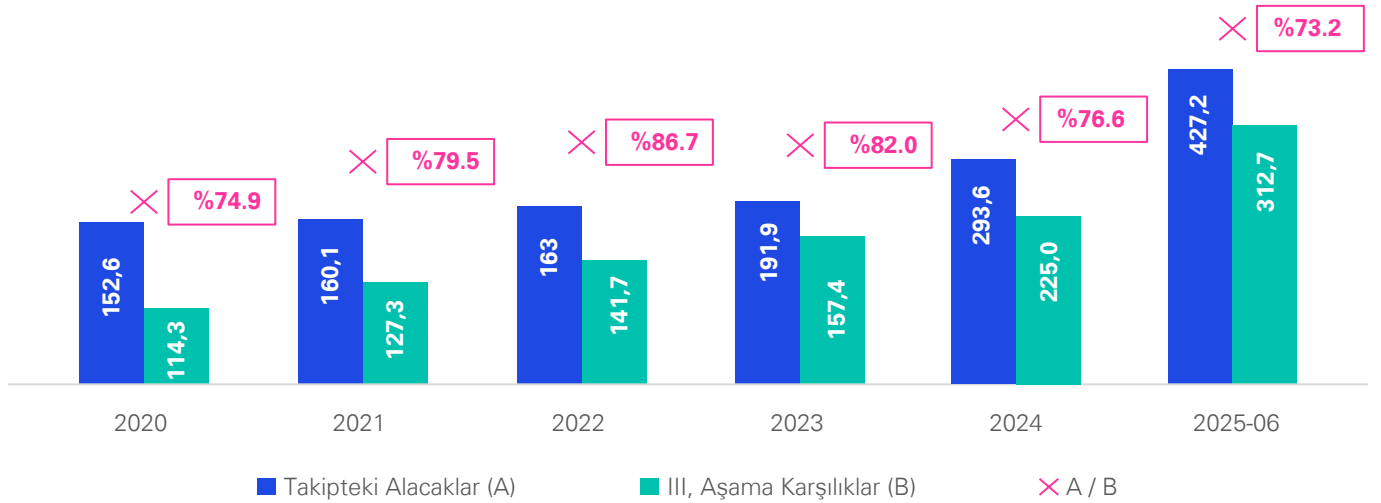
Karşılıklar (Milyar TL)

■ I. Aşama ■ II. Aşama ■ III. Aşama

Kaynak: BDDK

Takipteki Alacaklar ve Karşılık Oranları (Milyar TL)

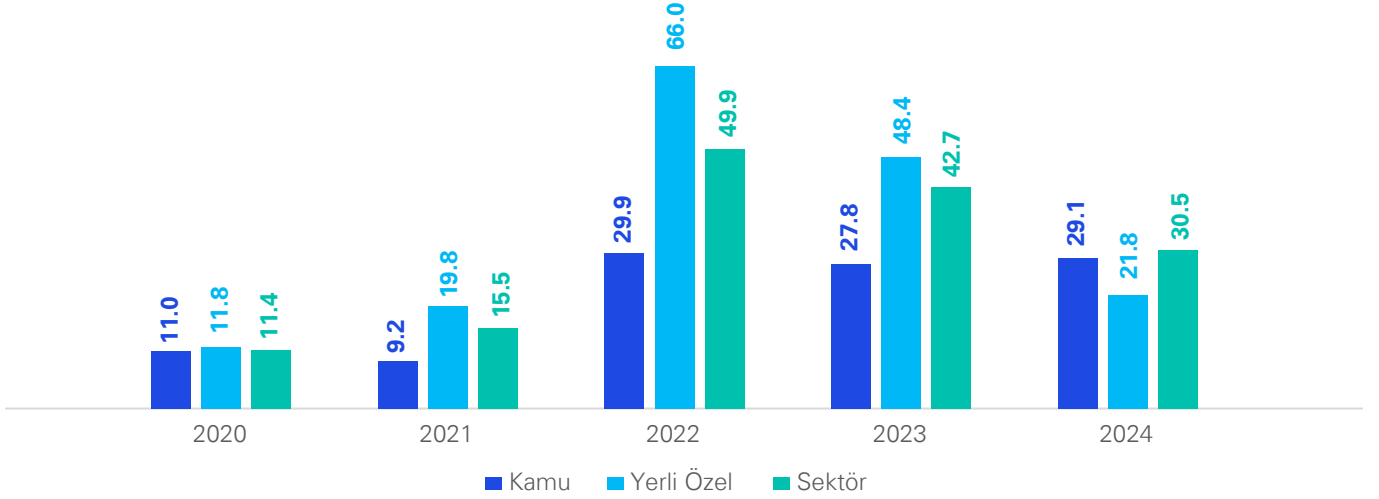
Kaynak: BDDK

8. Kârlılık

Bankacılık sektörü 2024 yılını 658,9 milyar TL düzeyinde net kâr ile tamamlamıştır. Bu tutar, 2023 yıl sonu itibarıyla 620,7 milyar TL olan net kara göre yaklaşık %6.2 oranında bir artışa işaret etmektedir. Bununla birlikte, TCMB'nin 2024 yılında sürdürdüğü sıkı para politikası çerçevesinde borçlanma maliyetleri yüksek seyrine devam ederken, buna paralel olarak sektörde net dönem karının aktif büyüklük ve ortalama özkaynaklara oranlarında 2023 yılına göre gerileme gerçekleşmiştir.

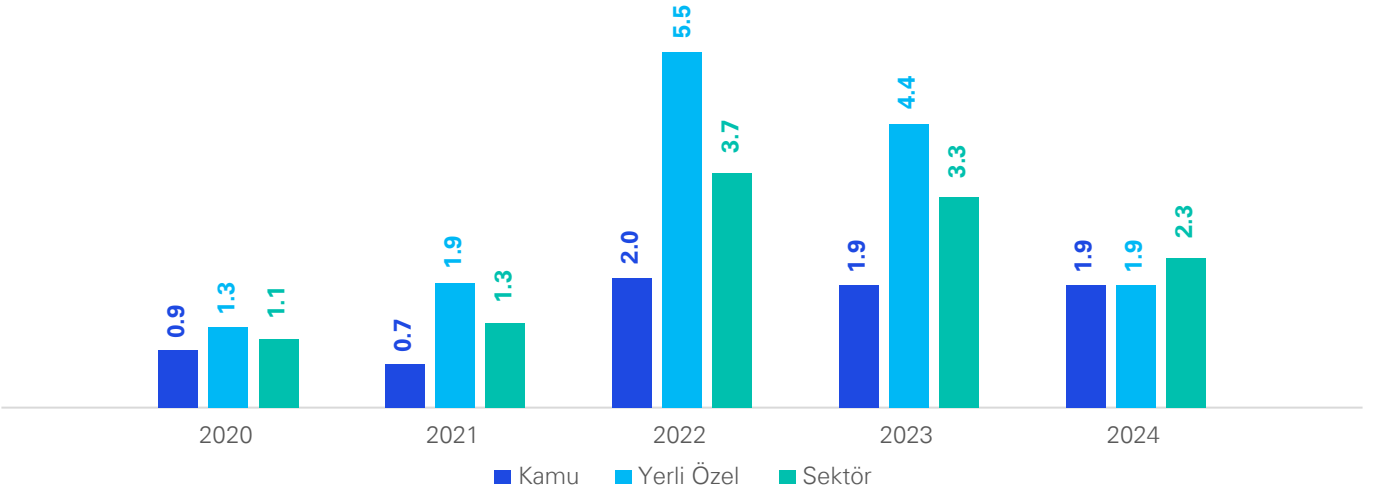
Bankacılık sektörünün özkaynak kârlılığı 2023 yılında %42.7 seviyesindeyken, 2024 yılında %30.5'e gerilemiştir. Bu oran, yıl sonu itibarıyla %44.4 olarak gerçekleşen enflasyon oranının altında kalmıştır. Özkaynak kârlılığı gelişmeleri, kamu ve özel sermayeli bankalar arasında farklı bir seyir izlemiştir. Kamu bankalarının özkaynak kârlılığı 2023 yılında %27.8 düzeyindeyken 2024 yılında %29.1'e yükselmiş; buna karşın özel bankalarda 2023 yılında %48.4 olan oran 2024 yılında %21.8'e gerilemiştir. Böylece, sektör genelinde özkaynak karlılığında önceki yıla kıyasla belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir.

Dönem Net Karı/Ortalama Özkaynaklar (%)

Kaynak: BDDK

Dönem Net Karı/Ortalama Aktifler (%)

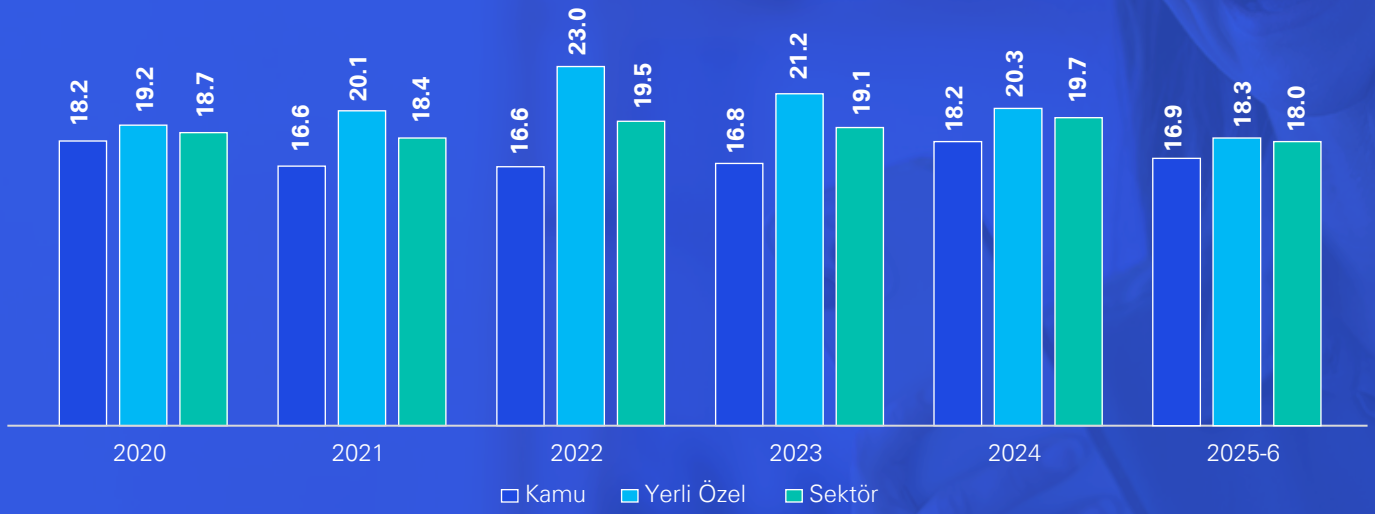
Kaynak: BDDK

9. Sermaye Yeterliliği

Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği standart rasyosu 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla %19.7 seviyesinde, 30 Haziran 2025 tarihi itibarıyla ise %18.0 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sektörün sermaye yeterliliği yasal sınırın oldukça üzerinde seyretmektedir.

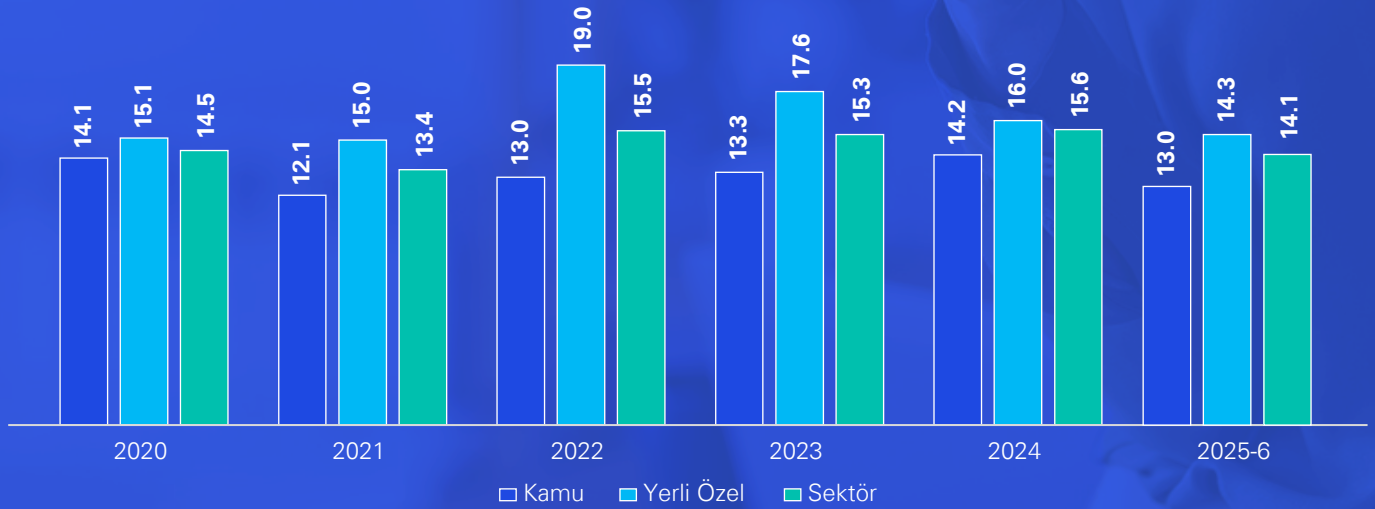
Karlılık göstergelerinde olduğu gibi, sermaye yeterliliği oranlarında da kamu ve özel sermayeli bankalar arasında farklılıklar gözlenmektedir. 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla kamu bankalarının sermaye yeterliliği standart rasyosu %18.2 düzeyinde gerçekleşirken, özel sermayeli bankalarda bu oran %20.3 seviyesindedir. 30 Haziran 2025 tarihi itibarıyla bu oranlar sırasıyla %16.9 ve %18.3 olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu (%)

Kaynak: BDDK

Çekirdek Sermaye Yeterliliği Rasyosu (%)

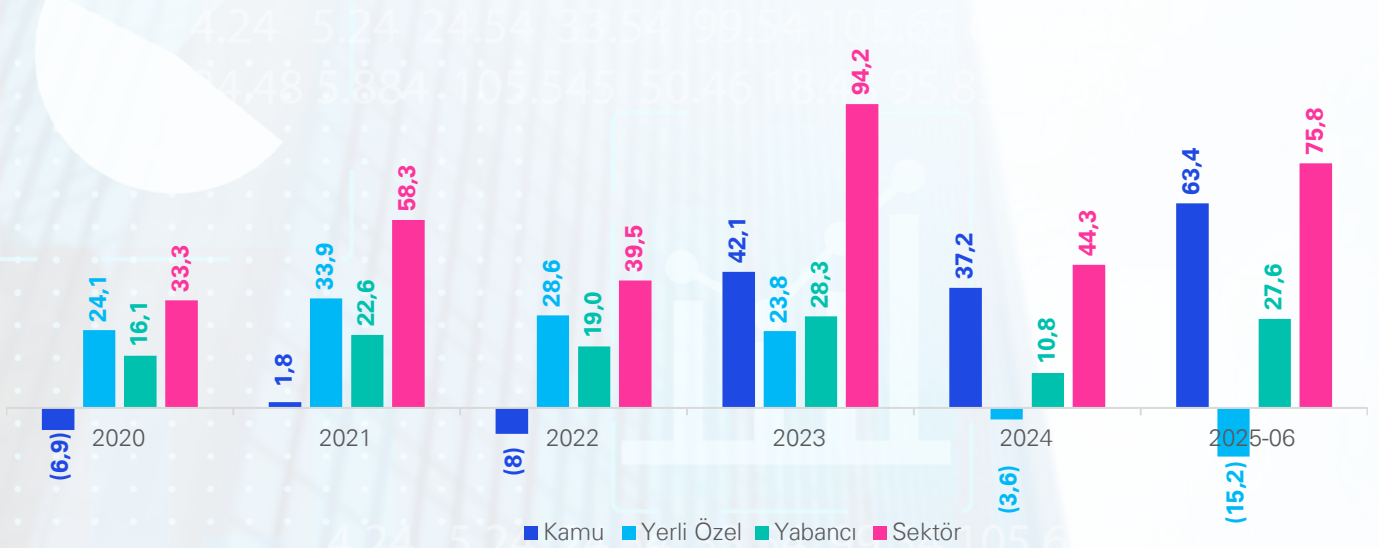
Kaynak: BDDK

10. Döviz Pozisyonu

Bankacılık sektörü bilançosunda geleneksel olarak yüksek miktarda oluşan açık döviz pozisyonu, bilanço dışı işlemlerle yönetilmeye devam etmektedir.

Sektör, 2024 yıl sonu itibarıyla 44,3 milyar TL uzun pozisyonudur. 2023 yıl sonu itibarıyla 42,1 milyar TL düzeyinde uzun pozisyonunda bulunan kamu bankalarının, 2024 yılı sonunda söz konusu pozisyonlarını 37,2 milyar TL seviyesine düşürdükleri görülmektedir. Yerli ve özel sermayeli bankalar ise 2023 yıl sonunda taşıdıkları uzun döviz pozisyonlarını kapatarak, 2024 yılını 3,6 milyar TL tutarında kısa pozisyonla tamamlamıştır. Yabancı bankalar ise 2023 yıl sonunda taşıdıkları 28,3 milyar TL olan uzun pozisyonu 2024 yıl sonu itibarıyla 10,8 milyar TL'ye düşürdükleri görülmektedir. Sektör genelinde ise bankaların pozisyonları 2024 yıl sonu itibarıyla 44,3 milyar TL ile 2023 yıl sonu pozisyonundan yaklaşık %47 düşüş yaşamıştır. Net genel pozisyonadaki azalış, döviz varlıklarındaki artışa rağmen, bilanço dışı döviz yükümlülüklerindeki yükselişin etkisiyle gerçekleşmiştir. Sektör, yıl sonu itibarıyla döviz pozisyon riskini sınırlamak amacıyla türev işlemler yoluyla bilanço dışı yükümlülüklerini artırmıştır. 30 Haziran 2025 itibarıyla 2024 yıl sonuna kıyasla sektörün uzun pozisyonu 44,3 milyar TL'den 75,8 milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir. Bu yükselişte döviz varlıklarda görülen artış etkili olmuştur. Sektörün net döviz pozisyon riskinin temel göstergelerinden "Toplam Yabancı Para Net Pozisyonu /Yasal Öz Kaynaklar" rasyosu 2024 yıl sonu itibarıyla %1.3 olup, 30 Haziran 2025 itibarıyla %1.9 olarak gerçekleşmiştir.

Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (Milyar TL)

Kaynak: BDDK

11. Küreselde Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler ve Etkileri

2025 yılı itibarıyla küresel bankacılık sektörü, iş modelleri, risk yönetimi yaklaşımları ve sermaye yapıları açısından önemli bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. IMF'nin Nisan 2025 tarihli Küresel Finansal İstikrar Raporu (GFSR), bu dönüşümün temelinde dijitalleşme, finansal sistemde artan banka dışı kuruluş (NBFI) bağlantıları ve jeopolitik belirsizliklerin yer aldığını belirtmektedir. Rapora göre, Basel III standartlarının tutarlı uygulanması ve teknolojik yeniliklerin etkin yönetimi finansal istikrarın korunması açısından kritik önem taşımaktadır. Bu gelişmeler, küresel ölçekte bankacılığın daha temkinli, bağlantılı ve dijital odaklı bir yapıya evrilmesine yol açmaktadır.

Bankacılık risklerinin kapsamı, geleneksel göstergelerin ötesine geçmiştir. İklim değişikliği kaynaklı fiziksel ve geçiş riskleri, siber güvenlik tehditleri, yapay zeka tabanlı model riskleri ve veri bütünlüğüne ilişkin belirsizlikler artık finansal istikrarın ana bileşenleri arasında yer almaktadır. Avrupa Merkez Bankası ve İngiltere Merkez Bankası'nın 2025 itibarıyla iklim stres testlerini zorunlu hale getirmesi, finansal sistemin dayanıklılığının çevresel faktörlerle birlikte ölçülmesi gerektiğini göstermektedir. ABD Merkez Bankası da aynı yıl yayımladığı yapay zeka model denetimi rehberiyle, teknolojik risklerin finansal regülasyon kapsamına alınması yönünde önemli bir adım atmıştır.

Bu gelişmeler, uluslararası düzenleyici gündemin yönünü yeniden tanımlamıştır. Avrupa Bankacılık Otoritesi'nin "Pillar 3 Disclosure" çerçevesinde çevresel risk raporlamasını zorunlu hale getirmesi, bankaların sürdürülebilir finans portföylerini sermaye planlamalarıyla bütünleştirmesini hedeflemektedir. Türkiye'de ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı (2022–2025) kapsamında yayımlanan "Sürdürülebilir Bankacılık Rehberi" ve "İklimle Bağlantılı Finansal Risklerin Yönetimi Rehberi", sektörün çevresel risk ölçüm kapasitesini güçlendirmiştir. Yeşil Varlık Oranı (YVO) uygulaması, bankaların yeşil finansman kalemlerini uluslararası standartlara uygun biçimde sınıflandırmasına olanak tanımaktadır.

Finansal güvenin tanımı da dönüşmektedir. Veri gizliliği, algoritmik karar sistemlerinde etik standartlar ve şeffaf raporlama, modern finansal yönetişimin temel unsurları haline gelmiştir. Dünya Bankası'nın raporunda da belirtildiği üzere, algoritmik karar sistemlerinde adalet, açıklanabilirlik ve hesap verebilirlik ilkeleri, finansal büyümenin sürdürülebilirliği için zorunludur. Bu kapsamda etik finans anlayışı, yalnızca bir uyum yükümlülüğü değil; bankaların toplumla kurduğu güven ilişkisinin yeniden tanımlanmasında stratejik bir unsurdur.

Sonuç olarak, Türkiye bankacılık sektörü 2026 yılına doğru yalnızca bilanço sağlamlılığıyla değil; sürdürülebilir finans, dijital inovasyon ve toplumsal etki yaratma kapasitesiyle de öne çıkmaktadır. Önümüzdeki dönemde sektörün başarısı, fiyat istikrarına duyulan güvenin korunması, etkin regülasyon iletişimi, veri odaklı karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi ve yeşil dönüşüm finansmanının yaygınlaştırılmasıyla ölçülecektir. Bankalar bu çok boyutlu dönüşümü yönetebildikleri ölçüde, sadece finansal istikrarın değil; ekonomik, çevresel ve toplumsal dönüşümün de öncüleri olmaya devam edeceklerdir.

İletişim:

Kerem Vardar

Bankacılık
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
kvardar@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 1-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah. Ufuk
Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2 Kat:13
Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Folkart Towers Adalet Mah. Manas Bulvarı No:39
B Kule Kat: 35 Bayraklı 35530 İzmir
T : +90 232 464 2045

Bursa

Odunluk Mahallesi, Liman Caddesi,
Efe Towers, No:11/B, 9-10 Nilüfer / Bursa
T : +90 224 503 80 00

Adana

Çınarlı Mahallesi 61027 Sok Sunar Nuri Çomu İş
Merkezi Sitesi A Blok
No: 18 İç Kapı No: 13
Seyhan / Adana
T: +90 322 450 21 20

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

© 2025 KPMG Yönetim Danışmanlığı A.Ş., şirket üyelerinin sorumluluğu sundukları garantiyle sınırlı özel bir İngiliz şirketi olan KPMG International Limited ile ilişkili bağımsız şirketlerden oluşan KPMG küresel organizasyonuna üye bir Türk şirkettir. Tüm hakları saklıdır.

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG adı ve KPMG logosu, bağımsız üye şirketlerden oluşan KPMG küresel organizasyonun lisansı altında tescilli ticari markalardır. KPMG International Limited ve ilişkili kuruluşları müşterilere herhangi bir hizmet sunmamaktadır. © 2024 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., şirket üyelerinin sorumluluğu sundukları garantiyle sınırlı özel bir İngiliz şirketi olan KPMG International Limited ile ilişkili bağımsız şirketlerden oluşan KPMG küresel organizasyonuna üye bir Türk şirkettir. Tüm hakları saklıdır.